

**MENEKÜLÉS AFRIKÁBÓL AFRIKÁBA –
A SCHENGENI HATÁR-ELLENŐRZÉSI KÓDEX ALKALMAZÁSÁNAK
TERÜLETI SAJÁTOSSÁGAI**

A schengeni és uniós tagországok tekintetében kevesebb szó esik a különleges jogállású területekről. A kapcsolódási pont nem feltétlenül földrajzi összekötöttséget jelent. Marokkó területén található két olyan város, amelyek sem egymással, sem az európai anyaországgal nem állnak területi folytonosságban. Sőt még csak nem is Európában helyezkednek el, attól a 14,3 km széles 300-900 méter mélységű Gibraltári szoros választja el. Ezek az autonóm városok Ceuta és Melilla, amely a mai napig spanyol fennhatóság alá tartoznak. Ennek az összefonódásnak a kezdete a gyarmatosítás korára, a 15. századra vezethető vissza. Ez a fennhatóság állandó konfliktusokat generál Spanyolország és Marokkó között, mivel ez utóbbi visszaköveteli a két várost. Marokkó ceutai határszakasza 6,3, a melillai pedig 9,6 km hosszú. A területi hovatartozás vitáján kívül a két ország közötti problémás ügyekhez járul még a migrációs hullám kérdése, illetve kezelhetetlensége, a kábítószer-kereskedelem és a halászati kérdések.

„E két várost mindig egymással együtt emlegetik, mint Ceuta és Melilla, ezáltal azt az érzést keltve, hogy testvérvárosok. A két térség azonban sem a vízen, sem a levegőben, sem pedig a szárazföldön nem áll közvetlen kapcsolatban egymással, lévén 500 km közöttük a távolság. Ceuta és Melilla hasonlóságai politikai, jogi, és gazdasági helyzetükből adódik, ellenben nyelvi és kulturális kondícióik különbözőek. Ceuta kétnyelvű, míg Melilla háromnyelvű terület. Melilla lakossága döntően marokkói berberekből tevődik össze úgy tűnik, Ceutát pedig elsősorban arabok lakják. Ennek köszönhető az, hogy az előbbi jóval konfliktus mentesebb viszonyt ápol Spanyolországgal. A ceutaiak a megfigyelések szerint jóval kevésbé vannak tudatában a két exklávé közötti differenciáknak, mint a melillai lakosok. Még az anyaországban, vagyis a Spanyol Királyságban is kevesen hallottak e két területről, ebből adódóan széleskörű ismeretekkel csak egy nagyon vékony réteg rendelkezik róluk. A megkérdezettek nagy része bevallja, hogy először 2005-ben hallottak Ceutáról és Melilláról, amikor a nemzetközi média beszámolt a szubszaharai illegális bevándorlók masszív áramlatáról, akik saját készítésű eszközeikkel akartak átmászni a kerítéseken. A médiának hála az enklávék ismertsége nőtt, de ez a hírnév inkább nevezhető negatívnak, ugyanis mintegy tranzitpontként lettek aposztrofálva, amely pontok a bevándorlók Európába való bejutását könnyítik meg.”¹

Az afrikai kontinensről – elsősorban Kamerunból, Szenegálból, Maliból, Nigériából vagy Szíriából – naponta kelnek útra afrikai menekültek tömegei, vállalva a veszélyes és nélkülözésekkel teli heteket abban a reményben, hogy Európába eljutva új életet kezdenek. Vannak, akiknek évek során sikerül eljutniuk a Földközi-tenger partjára. Miután szülőföldjükön embercsempészeknek adják az összes pénzüket, heteken keresztül embertelen körülmények között utaznak tömött teherautókon a Szaharában, míg végül

¹ Isabel A. Knoerrich Aldabo: When Spain meets Morocco: discourses, language choices and linguistic policy in Ceuta and Melilla (DiG 19 (2011), 103–118 DOI 10.1515/DIG.2011.005.) 104. o.

elérnek Ceuta és Melilla határához. Ott „tábort ütnek” és várják a kedvező pillanatot, amikor megpróbálnak átjutni a három-hat méteres szögesdrót kerítéseken. Ha ez sikerül, az uniós jog védelme alá kerülnek, és a városokban a humanitárius szervezetek étellel, itallal és ruhával látják el őket. *„Ceuta és Melilla az országukat elhagyók számára a remény szimbólumává vált: az európai kontinensre való átjutás előszobája, kapocs a fejlett és a fejlődő világ között. Ezzel a spanyol hatóságok is tisztában vannak: az ő felelősségük megállítani az Európát megcélzó gazdasági migránsok feltartóztatása.”*²

A szubszaharai (fekete-afrikai) bevándorlás nem új jelenség: a 90-es években kezdődött, amikor még nem álltak a mostani kerítések. A bevándorlók egyszerűen beköltöztek Ceuta egy elhanyagoltabb negyedébe, ám zendülés tört ki. Ezek után toloncolták őket a városhatáron kívülre, egy korábbi ifjúsági tábor területére. Ebből lett a mostani menekülttábor, ahol ma már több mint tízezer ember él. A két város, valamint Tétouan és Nador marokkói tartományok közötti kishatárforgalmi rendszer tekintetében a vízummentességre vonatkozó speciális rendelkezéseket alkalmaz a Spanyol Királyság. Az itt élő marokkói állampolgárok vízummentesen utazhatnak a két városba, azonban azok a marokkóiak, akik nem a két tartomány lakosai, vízumkötelezettség alá tartoznak a Ceuta és Melilla városokba történő utazás esetén. A városok esetében nem szűnt meg a belső határellenőrzés – vízi- és légi járművek ellenőrzése –, ami exklávé jellegükből, az anyaországal való területi folytonosság hiányából következik. Ha valaki Ceuta és Melilla területéről az Európai Unió bármely tagországába – a Spanyol Királyságot beleértve – kíván utazni, hiába rendelkezik akár a szabad mozgás közösségi jogával, mégis spanyol ellenőrzésen kell átesnie.

Ceuta és Melilla az országukat elhagyók számára az európai kontinensre való átjutás előszobája, kapocs a fejlett és a fejlődő világ között. Ezzel a spanyol hatóságok is tisztában vannak, hiszen az ő felelősségük megállítani az Európát megcélzó gazdasági migránsok feltartóztatása. A 90-es években Ceutában 8,2 kilométer, Melillában 12 kilométer hosszúságban húzták fel az első szögesdrót kerítéseket. Ceuta kerítése 1993 óta épül, 1995-ben erősítették meg, hogy 2001-re már három méter magas, kettős barikád vegye körül a várost. A rendszert az ezredforduló után bővítették tovább. Jelenleg három párhuzamos kerítés fut végig a határ mentén, magasságuk eléri a 6 métert. Őrtornyok és könnygáz szórófejjel felszerelt oszlopok erősítik a védvonalat. A határokat ezen kívül infravörös kamerákkal szerelték fel, és komoly spanyol és marokkói határőrizeti és rendészeti jelenléttel erősítették meg, a határőröket hang- és rezgésdetektorok segítik.³ Mindez azonban kevésnek bizonyul arra, hogy a korábbi életükből menekülőket meggyőzzék arról, jobb lenne otthon maradni, így a helyzet egyre csak durvul.

Noha a Ceutát és Melillát körülvevő kerítésrendszer már-már várfallá vált – a három, de néhány helyen hat méter magas kerítés mellett őrtornyok és könnygáz szórófejjel felszerelt oszlopok is részét képezik a védelmi rendszernek – mégsem jelent valódi elrettentést: afrikaiak tömegei próbálnak újra és újra túljutni rajta, közülük sokan nem élik túl a veszélyes próbát. Nemrég a spanyol hatóságok hálóval erősítették meg a kerítések védelmét, a bevándorlók ezt cipőikre erősített kampókkal és csavarokkal próbálták meg legyűrni - eredménytelenül. A spanyolok a kerítés magasítása és a legújabb technológiával

² Albert Dóra: Ceuta és Melilla, Európa védőbástyái Forrás: http://kitekinto.hu/europa/2008/12/29/ceuta_es_melilla_europa_vedbastyai/#.VbCkzKTtIBd (Letöltés ideje: 2014.09.09.)

³ Vértessy Zsófi: Európa mocskos kis titka. Forrás: <http://mindenhatarontul.reblog.hu/europa-mocskos-kis-titka> (2014.09.09)

felszerelt megfigyelőrendszer kiépítése mellett megerősített ellenőrzéssel próbálják felvenni a „harcot” a bevándorlók ellen. A háló felszerelése után a határátlépési kísérletek mindössze 0,86 százaléka végződik sikerrel. A rendőrséget már a hadsereg is segíti. Nem véletlen, hogy Ceutában a foglakoztatottak egyharmada a rendvédelemnél dolgozik.

Az átjutás nagyon keveseknek sikerül, csak a legügyesebbek, legerősebbek tudnak felkapaszkodni. Több százból egy. De a próbálkozók közül sokan szenvednek súlyos sérüléseket. Vannak, akik feljutnak, de utána nem tudnak lemászni, csak ülnek fenn, órákig, amíg a fáradtságtól le nem szédülnek, vagy a spanyol rendvédelmiek le nem verik őket onnan. Van, hogy ez utóbbiak érülnek meg, amikor a menekültek lelökése közben leesnek. *„Ceuta 2005-ben vált híressé, amikor a szubszaharai bevándorlók megrohmozták a határt, az este során 50 ember megsérült, és 13-18 fő életét veszítette – s ezen incidens nem az első és nem is az utolsó ilyen volt. A spanyolok a morossani oldalon éles löszereket és megvilövedékeket is bevetettek. Csak abban az évben, több mint 11 000 bevándorló próbált áttörni a kerítésen döntően éjszakánként létrákat használva, harcolva a szögessdrótokkal. Azok, akik élve átjutottak a túloldalra, öök voltak a győztesek, a nyeresemény pedig nem más, mint egy új élet lehetősége Európában.”*⁴ 2014-ben közel ötezren jutottak be Melillába, egy évvel korábban még csak 3000-en.⁵ A fizikai elszigetelésén túl a gazdasági kapcsolatok is korlátozottak: *„Ceutának nincsenek legális kereskedelmi kapcsolatai a szomszédos Marokkóval, hiszen tilos az export és az import az országból. Ugyanakkor Spanyolország 1986-os uniós csatlakozásakor kérésükre kimaradtak a vámunióból, amihez 2009-től szeretnének csatlakozni, hogy a leginkább illegális kereskedelem tisztává válhasson.”*⁶

Spanyolország EU csatlakozása után (1985) az exklávék muszlim lakosai közül több ezret honosítottak és kaptak spanyol útlevélet.⁷ A két exklávé problémája az is, hogy nemcsak a marokkóiak muszlimok, hanem a szubszaharai bevándorlók nagy része is, s ez biztonságpolitikai problémákat is felvet. A 2004. március 11.-i madridi merénylet óta a spanyolokra fokozott teher nehezedik, hogy megakadályozzák az afrikai kontinens felől aktív terroristák, alvó ügynökök beszivárgását. A két terület lakosságának 40%-a muszlim és az iszlamista befolyás nőtt az említett merénylet óta. Ez utóbbiak a megszálló Spanyolország elleni vallásháborúként aposztrofálják küzdemüket. A hatékony védelemben Marokkó részvétele is elengedhetetlen, Spanyolország és az EU is folytonos nyomást gyakorol az együttműködés kikényszerítésére: a marokkói félnek fel kellene számolnia a marokkói területen felállított menekültsátrakat, és meg kellene erősítenie saját határainak ellenőrzését. A két ország 1992-ben kötött egyezménye értelmében Marokkó kötelezettséget vállalt a Spanyolország által kiutasított bevándorlók visszafogadására. A gondot egyrészt az jelenti, hogy a repatriált menekültek nem jutnak el az algériai határig, ahol az egyezmény szerint el kellene hagyniuk az országot. Másrészt a legtöbb bevándorló megszabadul az irataitól, így nem lehet megállapítani a származási országukat, nincs hova visszaküldeni őket.

A határátlépőkre a majdani jogsértéseken kívül számos kihívás vár: szándékuk, hogy rejtve maradjanak, míg meg nem kísérelik a határon való átjutást annak reményében,

⁴ David Meffe: Spain: Keeping Africans out (New African is the property of IC Publications Ltd.) New African 2014 August/September 34. o. (Letöltés ideje: 2015.06.09.)

⁵ Horváth Bence: Véres menekültek a kerítésen Afrika és Euróóá határán. Forrás: <http://444.hu/2014/12/25/mindennaposak-a-veres-osszezasapasok-az-europai-unio-hataran/> Letöltés ideje: 2014.12.25.)

⁶ Albert Dóra: i.m.

⁷Isabel A. Knoerrich Aldabo: i.m.

hogy ott esetleg menekültstátuszért folyamodhatnak, azt eredményezi, hogy az élelemmel és vízzel el nem látott területen éhezésnek, kiszáradásnak és betegségeknek vannak kitéve. Ez a sok esetben hosszas vándorlás során kimerült szervezetek, főleg a gyerekek számára végzetes is lehet. Az embercsempészek is stabilan jelen vannak a térségben, akik gyakran szexuális szolgáltatás fejében vállalják csak a további utat a menekülttel, vagy adott esetben ezzel tekintik befejezettnek az addig megtett utat. A rablások és erőszakos cselekmények sem ritkák az elkeseredett és kiszolgáltatott közösségekben. Az Orvosok Határok Nélkül nevű szervezet (Médecins sans Frontières) rendszeresen készít jelentéseket a Marokkó területén ellátott migránsokról. Utoljára 2013 márciusában hívták fel a figyelmet a rossz életkörülmények és leginkább a szexuális erőszak áldozatainak helyzetére. Külön kihangsúlyozták, hogy fizikai állapotuk mellett általános mentális állapotuk is különleges kezelést és odafigyelést igényelne mind a marokkói, mind a spanyol hatóságok részéről.

Egyre több civil szervezet dokumentálja azokat a brutális eseményeket, amik a kerítések körül történnek, és egyre több érintett mondja el személyes drámáját, ám ezek a hangok az európai sajtóba nemigen jutnak el. A kövekkel, gumibotokkal, fémrudakkal történő verés mindennaposnak mondható. A kerítés tetején tartózkodók ellen gumilövedékeket és könnygázt bevető, teljes fizikai erőt mozgósító szervek nemhogy súlyos sérüléseket, de több esetben halált is okoznak. Érintettek tömegei számolnak be brutális bántalmazásokról, verésekről, s az Amnesty jelentéséből ismert az a gyakorlat is, hogy a marokkói hatóságok vagy még a saját oldalukon elfogott afrikaiakat vagy a spanyolok által az országba visszatoloncoltakat egyszerűen felpakolják, majd az algír határ közelében a sivatagban élelem és víz nélkül magukra hagyják. Európa déli határain igazi ostromállapot áll fenn, annak minden szörnyűségével együtt. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a határőrök évek óta embertelen nyomásnak vannak kitéve, mert a bevándorlók egy része kövekkel a zsebében érkezik. Az elmúlt három évben több mint százan sebesültek meg munka közben. Ha a határőrök nem reagálnak, akkor gyorsan híre mehet, hogy mindent szabad.

A bevándorló halálos áldozatokról a nemzetközi média is rendszeresen beszámol. Ezek közül egy esetet szeretnék kiemelni. 2014 februárjában kétáz, a Szaharától délre fekvő térségből – elsősorban Kamerunból – származó migráns, menekült és menedékkért folyamodó kísérelt meg eljutni Ceutába. A környék erdős hegyein meghúzódó menekültek közül többen előző nap értesítették családjukat másnapi akciójukról. A ceutai csendőrség reggel fél hétkor maximális riadót rendelt el, de a megszokottól eltérően sem a tengeri mentőket, sem a spanyol Vöröskeresztet nem riasztotta. Megrohmozták a kerítést, de mivel nem tudtak átjutni rajta, kővel dobálták meg a spanyol csendőröket. Ezt követően egy kisebb csoport a tenger felől próbálkozott. Megkerülték a vízbe mélyen benyúló, a határt meghosszabbító mólót, hogy úszva jussanak ki spanyol területre. Fél nyolc körül, a még sűrű reggeli félhomályban érték el a vizet és a határ spanyol oldalát, amikor a tömegoszlató fegyverekkel felszerelt spanyol csendőrség löni kezdte őket, többek között gumilövedékekkel és könnygáz- vagy füstgránátokkal, hogy az áttörést megakadályozza. Esetenként az átkelők gumicsónakjait, mentőmellényeit is kilyukasztva, és teljes pánikot okozva a jobbára fiatal férfiak körében; a szemtanúk és az orvosi szakvélemények szerint több áldozat arcát, fejét közvetlenül is érték lövedékek. Egy videofelvételen látható, hogyan kísérik át a kerítésrendszer kapuján az egyik átjutott migránst a marokkói oldalra, majd néhány méter után hogyan hagyják magára a bizonytalan lépéseiből ítélve feltehetően sokkos állapotban lévő férfit. Aznap szinte azonnal minden átjutót visszatoloncoltak (az egyikük szerint gumilövedékkel hátra is lőtték, mikor megpróbált elillani), tehát senkinek

sem volt módja arra, hogy esetleg menekültkérelmet nyújtson be, és legális keretek között vizsgálják meg a helyzetét. Továbbá minden holttestet a marokkóiak szedtek ki a vízből, többet 8-9 nappal később.) A nagyméretű gumilövedékek, a könnygáz és a vaktöltények alkalmazása 14-15 ember halálát okozták. A spanyol kormány képviselője kezdetben tagadta a tömegoszlató eszközök alkalmazását, később azonban előkerült egy felvétel, amely cáfolta a nyilatkozatát. A belügyminiszter elismerte a fegyverek bevetését, állítása szerint azonban nem lőttek olyanokra, akik a tengerben voltak. Ugyanakkor túlélők arról számoltak be spanyol civil szervezeteknek, hogy néhányukat még a vízben érte gumilövedék, a polgárőrök által kilőtt könnygáz miatt pedig semmit se láttak és alig kaptak levegőt. A parlament leszavazta azt az indítványt, amely az ügy kivizsgálása érdekében egy parlamenti bizottság létrehozását kezdeményezte. A létfontosságú információkat, beleértve a bevetésben résztvevő hivatalos személyek személyazonosságát, csak hónapokkal az események után gyűjtötte össze a vizsgálóbíró, miután a civil szervezetek a bíróság előtt támadták meg a mulasztását.

Ez a példa az egyik bizonyítéka a túlzott erő használatának vádjá emellett, hogy a túlélők Marokkóba történő azonnali kiutasítása sérti a Spanyolországra is kötelező érvényű nemzetközi emberi jog normákat. Vita tárgya, hogy egy 23 főből álló csoportot, akik elérték a partokat, úgy fordítottak vissza Marokkóba haladéktalanul, hogy lehetőségük sem volt menekült státuszért folyamodni vagy tiltakozni a kiutasítás ellen. A belügyminiszter azt állította, hogy a visszafordítások összhangban álltak mind a spanyol joggal, mind pedig Spanyolország nemzetközi kötelezettségeivel, mivel a migránsok nem lépték át a spanyol határt. Az nem is kérdéses, hogy az érintett személyeket spanyol fennhatóság alá toloncolták ki, mivel már a határ Ceuta felőli oldalán tartózkodtak a Tarajal parton. Jogvédők véleménye szerint figyelmen kívül hagyva azt, hogy fizikailag hol tartózkodtak, a 23 migráns azért is spanyol joghatóság alá tartozott, mert a spanyol polgárőrség fogta el őket. A múlt évben viszont a menekültek tovább próbálkoztak, csak Melillába októberig 12 alkalommal akartak illegálisan – mintegy 14 ezren – bejutni. Kétezen jártak sikerrel. Cecilia Malmström uniós biztos Jorge Fernández Díz spanyol belügyminiszternek írt levelében kétségbevonta a spanyol rendőri intézkedések jogszerűségét, példaként hozva a bizonyítékkal alátámasztott esetet (filmfelvétel), amikor október 15-én a több száz menekültet gumibottal verték a rendőrök. Malmström hangsúlyozta, hogy a menekülteknek joguk van menedéket kérni abba az uniós országba, ahova megérkeztek. És ez elvileg azóta is így van.⁸ A spanyol kormány arra törekszik, hogy minél kevesebb ügyintézés, eljárási garancia nélkül rögtön vissza lehessen küldeni a bevándorlókat Ceuta és Melilla térségéből. Ez lehetővé teszi tömegoszlató eszközök alkalmazását is a visszafordítások végrehajtása során.

A Caminando Fronteras helyi civil szervezet képviselője szerint „*a mindennapokban már nem politikai tárgyalások döntenek a bevándorlók sorsáról, hanem a rendőrök egyezkedése*”.⁹ Az alkuk és pénzösszegek segítségével is olajozott mindennapokban olykor néhány emberélet a tét. A vízben ugyanis már élet-halál kérdése, hogy a spanyol őrség mozgósít-e, vagy inkább bevárja a néhány órával később érkező marokkóiakat, hogy másodikként érkezzen a helyszínre. A két exklávé tehát mint a jobb élet

⁸ Abellán, Lucía: Bruselas acusa a España de violar las reglas europeas de fronteras. Forrás: http://politica.elpais.com/politica/2014/10/30/actualidad/1414699857_139045.html (Letöltés ideje: 2015.06.10.)

⁹ Dobsi Viktória: Az Unió déli határa volt tavaly a leggyilkosabb a Földön, mintegy 3200 migráns halálát dokumentálták <http://vilagterkep.atlatszo.hu/2015/02/10/hatarok-es-hazugsagok-az-eu-bevandorlasi-politikajarol/> (Letöltés ideje: 2015.02.10.)

„előszobájaként” jelenik meg az afrikai kontinens lakosságának szemei előtt, ahová eljutva, a különleges jogállásnak köszönhetően, egész más engedmények vonatkoznak rájuk. Napjainkban is érvényes a nyolc évvel ezelőtti megállapítás: *„A számok bizonyítják, hogy a falak magasításával nem lehet megtörni a bevándorlók áradatát, de az Európai Unió egyelőre nem tud olyan hatékony gyakorlatot kialakítani, amellyel csökkenteni lehetne a migrációs nyomást. Szakértők szerint erre nem is lehet addig számítani, míg a fejlődő világ számára Európa jelenti a jobb élet reményét. Az afrikai országok gazdasági támogatása, befektetések és munkahelyteremtés, a jobb életésélyek biztosítása jelentené a valódi megoldást.”*¹⁰

¹⁰ Albert Dóra: i.m.